

УДК 378.025:81.111

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Чорна О.О., канд. філол. наук (Київ)

У статті розглянуто особливості та практику формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей, визначено сутність комунікативної компетентності та умови її формування.

Ключові слова: комунікативна компетентність, іншомовна комунікативна компетентність, іншомовна підготовка, технічні спеціальності, вища технічна освіта.

Черная Е.А. Особенности и практика формирования иноязычной коммуникативной компетентности студентов технических специальностей. В статье рассмотрены особенности и практика формирования иноязычной коммуникативной компетентности студентов технических специальностей, определена суть коммуникативной компетентности и условия ее формирования.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, иноязычная коммуникативная компетентность, иноязычная подготовка, технические специальности, высшее техническое образование.

Chorna O.O. Peculiarities and Practice of the Formation of Non-Philological Students' Foreign Communicative Competence. The article deals with forming the peculiarities and practice of foreign communicative competence of the students of technical specialities. The author defines the essence of the communicative competence and the conditions of its formation.

Key words: communicative competence, foreign communicative competence, foreign training, technical specialities, higher technical education.

Іншомовна підготовка фахівців технічних спеціальностей є одним із важливих складників сучасної системи вищої технічної освіти. Сьогодні стає очевидним, що більш значущими є не окремі знання, а здатність особистості вирішувати повсякденні та професійні проблеми засобами іноземної мови. Тому метою навчання іноземної

мови у вищих технічних навчальних закладах є оволодіння нею як засобом комунікації і набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності.

Проблема формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей є вкрай актуальною. Формування відповідного рівня іншомовної комунікативної компетентності дозволить фахівцям технічних спеціальностей повною мірою використовувати можливості сучасних іншомовних інформаційних джерел для підвищення свого професійного рівня, бути повноправними учасниками діалогу із зарубіжними колегами (висловлювати свою думку, захищати власну точку зору, стверджувати або заперечувати думку інших, погоджуватися або не погоджуватися з нею у певній комунікативній ситуації), реалізувати свій професійний потенціал за кордоном.

Аналіз педагогічної літератури свідчить, що багато вітчизняних і зарубіжних учених досліджували питання: комунікативної компетентності (Н. Гез, І. Зимня, М. Canale, N. Chomsky, D. Hymes, M. Swain, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова, Г. Абрамович); компетентнісного підходу в професійній освіті (Н. Кузьміна, А. Маркова, Д. Махотін, Ю. Фролов, А. Хутірський, В. Шадриков, В. Козирев, А. Тряпціна, Н. Радіонова, О. Локшина, О. Овчарук); теорії особистості, діяльності та спілкування (Л. Виготський, В. Давидов, Л. Рубінштейн); професійної іншомовної освіти (І. Зимня, Н. Гез, Т. Брик, К. Саломатов, Е. Шубін, Л. Маслак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова); теорії іншомовної освіти (П. Гурвич, Г. Китайгородська, Р. Мільруд, Ю. Пассов). Водночас варто відзначити, що ці інтенсивні різнопланові дослідження не вирішують повною мірою проблему формування іншомовної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів. Актуальність поставленої проблеми поглиблюється суперечностями між потребою суспільства у фахівцях високої кваліфікації та реальним станом їхньої підготовки у вищих навчальних закладах, потребою формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей та **недосконалістю науково-методичного забезпечення для цього формування.**

Метою статті є висвітлення особливостей та практики формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей, визначення шляхів її формування, з'ясування впливу умов формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей на якість їхньої професійної підготовки.

Ознайомлення з результатами теоретичних напрацювань учених та практичним досвідом підготовки студентів у вищих технічних навчальних закладах уможливило виокремлення низки суперечностей: між світовою тенденцією до глобалізації наукової комунікації й обмеженими можливостями вітчизняних фахівців до її здійснення; між процесами інтеграції України до світового освітнього простору, стрімкого розширення комунікативних зв'язків і відсутністю концептуальних обґрунтувань системи підготовки майбутніх фахівців до здійснення професійної діяльності в умовах іншомовного середовища; між необхідністю розгляду іншомовної професійної компетентності як цілісного феномену і неузгодженістю цілей, функцій та засобів іншомовної підготовки фахівців у системі вищої професійної освіти; між вимогою сучасності до запровадження гнучких та індивідуалізованих методів навчання, які реалізуються у межах дистанційної освіти, і відсутністю ґрунтовних, системних практик використання інноваційних технологій у формуванні іншомовної професійної компетентності. Усунення зазначених суперечностей потребує переосмислення теоретико-методологічних засад та концептуальних підходів до підготовки студентів технічних спеціальностей, здатних до здійснення професійної діяльності на відповідному рівні.

Серед дослідників немає одностайної думки щодо визначення поняття іншомовної компетентності. На думку С. Ніколаєвої, компетентність – це “здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Вона ґрунтується на знаннях, навичках і вміннях, але ними не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дає змогу ці знання “вплести” в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, в якій вона зможе їх застосувати. Кожна компетентність побудована на поєднанні знань, навичок і вмінь, а також ставлень, цінностей, емоцій, поведінкових

компонентів, тобто усього того, що можна мобілізувати для активної дії” [5: 11].

Сучасні українські дослідники визначають термін “іншомовна комунікативна компетентність” як:

– знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих і власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, зміст яких охоплює знання основних понять лінгвістики мови (стилі, типи, способи зв’язку речень у тексті), навички та уміння аналізу тексту та власне комунікативні надбання [8: 6–7];

– знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [6: 14];

А. Хутірський вважає, що “компетентність – це якість особистості, що передбачає володіння людиною певною компетенцією, під якою, у свою чергу, розуміється сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, тобто компонентів змісту навчання, необхідних для ефективного виконання діяльності у відношенні до певного кола предметів і процесів “ [9: 59]. Отже під компетенцією розуміється задана вимога підготовки людини до професійної діяльності, а під компетентністю – її особистісна якість (характеристика). Якщо професійна компетентність визначається ступенем володіння ключовими, базовими компетенціями, то іншомовна компетентність як набір компетенцій включає в себе: лінгвістичну компетенцію (володіння мовними засобами, знання мовного матеріалу, правил його оформлення та оперування); тематичну компетенцію (володіння екстралінгвістичною інформацією); прагматичну компетенцію (здатність користувача логічно пов’язувати речення з метою продукування зв’язних відрізків мовлення); соціокультурну компетенцію (знання соціокультурного контексту); компенсаторну компетенцію (вміння досягти взаємопорозуміння); навчальну компетенцію (вміння користуватися довідковою літературою та словником для забезпечення адекватного засвоєння мови з метою професійного спілкування); комунікативну компетенцію (уміння спілкуватися без створення напруги з співбесідником, тобто вміння співпрацювати).

Узагальнивши досвід попередників, іншомовною комунікаційною компетентністю будемо вважати якість фахівця, що включає в себе сукупність компетенцій щодо володіння іноземною мовою в інтеграції з професійними знаннями, вміннями, навичками та здатність вирішувати проблеми, які виникають у професійному та соціокультурному середовищах.

Аналіз наукової літератури [7; 10; 11] та вивчення специфіки іншомовної підготовки студентів технічних спеціальностей дає підстави для визначення основних функцій іншомовної комунікативної компетентності, а саме: інформаційної (обмін, передача і прийом інформації у формах повідомлення думок, поглядів, задумів, рішень учасників спілкування; набуття індивідуального соціального і професійного досвіду в процесі спілкування); організаційної (засвоєння норм соціально-типової поведінки, взаємне орієнтування й узгодження дій під час організації спільної діяльності); експресивної (виявлення змісту взаємодії, взаємопізнання й взаєморозуміння партнерами один одного, зміни поведінки, особистісних мовленнєвих якостей партнера, його намірів, настанов, дій, здійснення впливу на аудиторію, створення психологічного фону взаємодії через породження емоційних переживань і станів).

На практиці однією з основних умов формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей є забезпечення позитивної мотивації оволодіння студентами вміннями іншомовного спілкування (професійно-пізнавальний інтерес, позитивне ставлення до навчання, потреба в професійному самовдосконаленні) на основі формування усвідомлення їхньої значущості для майбутньої професії та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності. Розвиток мотивації студентів – це спонукання до вивчення іноземних мов, зумовлене суб'єктивним світом студента, його власними бажаннями, особистісною зацікавленістю у навчанні. Для цього необхідно, щоб матеріал, який використовується на занятті, був цікавим (наприклад, цікавий текст, сучасна пісня, поезія, гумор тощо); прийоми роботи з навчальним матеріалом приваблювали слухачів (використання колективних форм роботи, таких як навчальні ігри (ігри-конкурси, рольові ігри)).

Засвоєння складників іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей відбувається результативніше

в умовах інтенсивної мовленнєвої діяльності, особливо в нових для них професійно орієнтованих ситуаціях. Доцільно під час роботи в аудиторії стимулювати розумово-мовленнєву активність студентів, залучати їх до безпосередньої участі в мовленнєвій діяльності та максимально збільшувати їхню активну участь у самостійній роботі й колективних формах навчання. Обов'язковою умовою проведення бесіди іноземною мовою є створення максимально наближеної до реальної мовленнєвої ситуації, яка спонукає студента до самостійного висловлювання, вдосконалює мовленнєву реакцію та компенсує відсутність природного мовного оточення. Створенню мовленнєвої ситуації під час бесіди допомагає: використання тематики, близької особистим та громадським інтересам студентів; широке застосування технічних джерел інформації; використання наочних посібників. Отже, умовами успішного навчання іноземної мови є контроль за виконанням усіх дій, що є складовими відповідної діяльності, увага до всіх внутрішніх і зовнішніх механізмів її реалізації, удосконалення операційного аспекту, глибокий аналіз спонукально-мотиваційних факторів, кожного виду діяльності, яка характеризується складною взаємодією мотивів, цілей, потреб, інтересів слухачів і стимулів, що їх спонукають.

Найтипівішими проблемами формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей є: співвідношення іншомовної підготовки та фахових дисциплін; розробка навчальних програм, переробка та створення нових підручників, доопрацювання критеріїв оцінювання знань студентів; впровадження нових прийомів навчання різних видів мовленнєвої діяльності; впровадження інноваційних технологій та дистанційного навчання; недостатнє науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення; відсутність мовного середовища, можливості мовної практики з носіями мови тощо. Для формування іншомовної компетентності студентів технічних спеціальностей принциповою є проблема організації навчального процесу відповідно до професійно-орієнтованого підходу. Професійно-орієнтований підхід до навчання має бути спрямованим на якісні зміни в системі формування професійної та іншомовної комунікативної компетентності з урахуванням індивідуальних можливостей та здібностей студентів.

Із метою оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності варто впроваджувати певні форми та напрямки навчання, спрямовані на професійну діяльність студентів: започаткування практики коротких інформаційних повідомлень іноземною мовою на заняттях з професійної підготовки; створення бази аудіоматеріалів з іноземної мови у форматі MP3 для використання студентами аудіозаписів під час самостійних занять; використання ресурсів центрів самостійної мовної підготовки та інших технічних засобів навчання іноземних мов; використання ресурсів Інтернет з метою адаптації слухачів до віртуального іншомовного середовища; використання ресурсів дистанційного навчання іноземних мов, створення електронних підручників з іноземних мов та мовного тестування.

Проведений аналіз особливостей та практики формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей дає підстави для певних висновків: 1) основними функціями іншомовної комунікативної компетентності є інформаційна, організаційна, експресивна; 2) однією з основних умов формування іншомовної комунікативної компетентності є мотивація; 3) оптимізація формування іншомовної комунікативної компетентності досягається впровадженням певних інноваційних форм та напрямків навчання; 4) процес формування іншомовної компетентності студентів технічних спеціальностей супроводжується багатоаспектними проблемами теоретичного та практичного характеру; 5) іншомовна комунікативна компетентність дозволяє отримувати відповідну іншомовну інформацію на професійні теми, використовувати її для професійного самовдосконалення, компетентно висловлювати свою думку в процесі вербальної і невербальної взаємодії з іншими суб'єктами у процесі професійної діяльності.

Слід зазначити, що проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальших наукових розробок потребує виявлення засобів формування іншомовної комунікативної компетентності під час самостійної роботи студентів з урахуванням специфіки їхньої професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович Г.В. Суть іншомовної компетентності як мети та результату професійної технічної освіти / Г.В. Абрамович // Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2005. – № 4. – С. 120.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, навчання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – Київ : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Искандарова О.Ю. Теория и практика формирования иноязычной профессиональной компетентности специалиста : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О.Ю. Искандарова. – Оренбург, 2000. – 381 с.
4. Маслак Л.П. Особливості професійної іншомовної компетентності офіцера інженерно-технічної спеціальності / Л.П. Маслак // Тези 33-ї наук.-практ. міжвуз. конф., присвяченої Дню університету, 18-19 березня 2008 року. – Житомир, 2008. – 235 с.
5. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С.Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – 267 с.
6. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : 13.00.04 / О.О. Павленко. – Київ, 2005. – 40 с.
7. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование / Е.И. Пассов. – Липецк : Гос. пед. ун-т, 1998. – 174 с.
8. Федоренко Ю.П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09 „Теорія навчання” / Ю.П. Федоренко. – Луцьк, 2005. – 20 с.
9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – 284 с.
10. Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes. – In J. V. Pride and J. Holmes (eds.) – New York : Harmondsworth : Penguin, 1972.
11. Keen K. Competence: What is it and how can it be developed? / Keen K. – In J. Lowyck, P. de Potter, & J. Elen (Eds.). – Brussels : IBM Education Center, 1992.